

Галина С. Лопушняк¹, Олексій О. Фоменко²

СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ

У статті на основі аналізу нових умов соціоекономічної реальності доведено актуальність дослідження субсидування житлово-комунальних послуг в Україні. Існують різні теоретичні підходи до сутності поняття «субсидія», які акцентують увагу на її змісті та/або формі надання, напрямках використання тощо. Субсидування житлово-комунальних послуг має національні особливості, використання яких у вітчизняній практиці підвищить дієвість цієї форми соціального захисту вразливих споживачів житлово-комунальних послуг. Ефективність субсидування залежить не тільки від обраної системи, факторів та умов субсидування, але й від способу фінансування житлово-комунального господарства. Тому у статті наведено приклади систем фінансування житлово-комунального господарства, а також можливі наслідки та ризики їх застосування. Отже, аналіз теоретичних підходів та зарубіжних практик субсидування житлово-комунальних послуг створює наукове підґрунтя його удосконалення в Україні.

Ключові слова: житлово-комунальні послуги (ЖКП), субсидування, системи субсидування ЖКП, житлово-комунальне господарство (ЖКГ), системи фінансування ЖКГ.

Рис. 1. Літ. 28.

DOI: 10.32752/1993-6788-2022-1-251-43-55

Galyna S. Lopushniak¹, Oleksii O. Fomenko²

SUBSIDY OF HOUSING AND UTILITY SERVICES: THEORETICAL ASPECTS AND FOREIGN PRACTICES

The article, based on the analysis of the new conditions of socioeconomic reality, the relevance of the study of subsidizing housing and communal services in Ukraine has been proved. There are different theoretical approaches to the essence of the concept of "subsidy", which focus on its content and/or form of provision, directions of use, etc. Subsidizing housing and communal services has national features, the use of which in domestic practice will increase the effectiveness of this form of social protection for vulnerable consumers of housing and communal services. The effectiveness of subsidization depends not only on the chosen system, factors and conditions of subsidization, but also on the method of financing housing and communal services. Therefore, the article provides examples of housing and utility financing systems, as well as possible consequences and risks of their application. Therefore, the analysis of theoretical approaches and foreign practices of subsidizing housing and communal services creates a scientific basis for its improvement in Ukraine.

Keywords: housing and communal services (HCS), subsidizing, HCS subsidizing systems, HCS financing systems, Russia's military aggression.

Peer-reviewed, approved and placed: 22.05.2022.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу COVID-19 та військові дії в Україні зумовили актуальність розгляду проблематики субсидування житлово-комунальних послуг. По-перше, більшість працюючого населення змінила графік роботи з переважанням виконання посадових обов'язків

¹ Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine.

² Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

дистанційно та збільшенням тривалості перебування вдома. По-друге, значно зросла вартість життя внаслідок зростання цін на продукти харчування, пальне, транспортні послуги тощо. По-третє, через внутрішню міграцію збільшилися масштаби оренди житла. По-четверте, агресія Росії змушує Україну шукати альтернативні варіанти ресурсного забезпечення житлово-комунальних послуг. По-п'яте, доходи українців через повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну різко скоротилися. Так за даними березневого опитування компанії Gradus, «в містах з населенням понад 50 000 – чверть респондентів втратили роботу, 32% працюючих не отримують зарплатню, ще 30% – отримують менше, ніж до війни» [26]. Підтвердженням зниження доходів українців є і те, що «станом на середину квітня майже чверть українських компаній повністю зупинили діяльність» [27]. Тому імплементація та розробка нових підходів до субсидування житлово-комунальних послуг є доволі актуальною.

Аналіз останніх досліджень в публікацій. Проблематика субсидування житлово комунальних послуг є недостатньо дослідженою в Україні на відміну від інших країн світу. Серед зарубіжних вчених цю проблематику досліджували: К. Мідоес (Midoes, C.) [1], Н. Алберіні (Alberini, N.) [2], А. Умапаті (Umapathi, A.) [2], Д. Коді (Coady, D.) [3], Я. Пері (Parry, I.) [3], Н. Ле (Le, N.) [3], Р.Хан (Hahn, R.) [4], Р. Меткалф (Metcalf, R.) [4], Дж. Котчен Метью (Kotchen, Matthew J.) [5], А. Левінсон (Levinson, A.) [6], С. Емілсон (Emilson, S.) [6], Дж. Вільнер (Willner, J.), [7], Д. Паркер (Parker, D.) [7, 8], Д. Саал (Saal, D.) [8, 9], У. Чжіфен [10], Дж. Геджедус (Hegedűs, J.) [11]. Серед вітчизняних науковців та публіцистів теоретичні та практичні аспекти субсидування розглядали: Р. Сущенко [12], О.Танасійчук [12], А.Лавренюк [12], Ю.Банахевич [12], О.Кудрін [12], Р.Болотская, [12] Т. Хренова [13], О. Шинкарьок[14], О. Кушлак [14], Н. Легейда [15], К. Смирнова [16], М. Машенко [17], І. Пивавар [17], С. Олійник [18,19, 20], О.Караман [21], Ю. Клименко [22] та інші. Здебільшого вони акцентували свою увагу на сутності терміну «субсидія» та її ролі у системі соціального захисту, а також на виявленні певних тенденцій у сфері субсидування житлово-комунальних послуг.

Незважаючи на наявність низки праць, проблематика житлових субсидій залишається актуальною. Зокрема, додаткового дослідження потребують питання щодо уточнення термінологічного апарату, аналізу зарубіжних практик субсидування житлово-комунальних послуг та можливості їх застосування в Україні

Метою дослідження є уточнення теоретичних аспектів субсидування житлово-комунальних послуг та аналіз зарубіжних практик надання допомоги для утримання житла задля можливості імплементації окремих підходів в Україні.

Основні результати дослідження. Через неможливість частини населення вчасно і в повному обсязі оплачувати житлово-комунальні послуги, низка країн використовує такий інструмент державного регулювання як субсидування. Його застосовують і у інших сферах функціонування національних економік задля забезпечення стабільності у суспільстві, проте найбільш проблематичною все таки залишається сфера житлово-комунальних

послуг. Загалом існує декілька підходів до трактування сутності поняття «субсидування», що своєю чергою походить від терміну «субсидія». Зокрема, Т. Хренова пропонує розглядати субсидії з різних точок зору, а саме: «як певної економічної категорії; як відповідної фінансової допомоги, що надається державою; з точки зору виду недобросовісних методів торгівлі; як форми державного втручання; з точки зору їх розуміння як бюджетних трансфертів; як пільги, за якої держава виплачує за людину частину грошей, які вона повинна сплачувати за проживання у квартирі, будинку, гуртожитку за житлово-комунальні послуги тощо» [13, с. 78]. Такий підхід, містить певну тавтологію, оскільки, наприклад, пільги, надані державою, чи відповідна фінансова допомога це і є форма державного втручання (регулювання), як власне і бюджетні трансферти. Водночас, зважаючи на те, що субсидії – це по суті теоретичне вираження об'єктивно існуючих економічних зв'язків і відносин, які виникають у процесі перерозподілу ВВП з метою підтримки окремих організацій та громадян, забезпечення стабільності держави, їх дійсно доцільно розглядати як економічну категорію, акцентуючи увагу на змісті та формі.

Теоретичне вираження змісту субсидій полягає у наданні, як правило державою, певної безповоротної допомоги окремим підприємствам чи населенню для відшкодування витрат на ті чи інші послуги (наприклад, житлово-комунальні). За формою надання субсидії можуть бути готівковими та безготівковими або можуть виражати форму певних взаємовідносин.

Виходячи з вище наведеного, більш відповідає сутності вище зазначеного поняття підхід науковців, які трактують субсидії як широко використовуваний інструмент бюджетного процесу, що використовується для взаємодії, між бюджетами різного рівня, між бюджетом і, позабюджетними фондами, а також між бюджетами та юридичними і фізичними особами. Фактично вони наголошують на характері субсидії, яка є формою відносин між різними бюджетами або бюджетами та економічними суб'єктами.

Розглядаючи субсидію як «форму державного втручання, в результаті якого ціна товару для споживача стає нижчою за ринкову ціну, або вищою для виробників, або що приводить до зниження витрат і для споживачів, і для виробників завдяки прямій чи непрямій підтримці підприємств» [15, с. 28–30] Н. Легейда розкриває сутність цього поняття як інструмента державного регулювання.

О. Шинкарьок та О. Кушлак вважають, що «за допомогою поняття «субсидії» у бюджетній сфері трансформується та конкретизується поняття «трансфертні платежі» [14, с. 144]. Проте трансфертні платежі не можуть трансформуватися у субсидії, оскільки вони є одним із видів таких платежів. Що ж стосується бюджетних трансфертів (субсидії в бюджетній сфері), то такий підхід до трактування їх сутності є дуже спрощеним, так як у світовій практиці вони бувають різних видів (дотації, субвенції та ін), а для розподілу застосовують специфічні методи та критерії. Продовжуючи власну думку щодо субсидій, науковці зазначають: «У кожній країні є своя специфіка їх надання, проте всі їх різноманітні види можна об'єднати у дві основні групи: безумовні (або загальні) та умовні (або спеціальні) [14, с. 144]. Але у своєму

дослідженні науковці не конкретизують, які саме субсидії доцільно відносити до тієї чи іншої групи.

Цікавим щодо розуміння поняття «субсидії» є підхід зазначений в Угоді про субсидії та компенсаційні заходи, у якій визначаються основні форми субсидії, а саме:

«а) фінансове сприяння, що надається на території держави-члена СОТ урядом або державним органом, зокрема, коли уряд практикує пряме переведення грошових коштів (наприклад дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу грошових коштів або зобов'язань (наприклад, гарантій за позиками); коли уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад, такі фіскальні стимулюючі заходи, як податкові кредити);

б) ситуація, коли уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закуповує товари чи послуги;

в) ситуація, коли уряд здійснює платежі в рамках певного механізму фінансування, або доручає, або наказує приватній установі виконувати одну чи більше функцій, які б за звичайних умов виконувалися урядом, причому практика їх застосування такою установою фактично не відрізняється від практики, яку здебільшого здійснював би уряд;

г) підтримка доходів чи цін у будь-якій формі у розумінні Статті XVI ГАТТ, а також вигода, що надається таким чином» [16, с. 156].

Класифікація форм субсидій, наведена в Угоді про субсидії та компенсаційні заходи, дає найбільше уявлення про напрями використання субсидій.

В Україні найбільш поширеними є житлові субсидії, під якими розуміють «безповоротну адресну державну соціальну допомогу вразливим споживачам житлово-комунальних послуг - мешканцям домогосподарств, що проживають в житлових приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком, витрати на комунальні послуги, витрати на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива в такому будинку [23].

Підходи науковців щодо розуміння сутності поняття «житлові субсидії» є подібними за суттю до законодавчо встановленого визначення, проте дещо відрізняються за змістом. Зокрема, житлові субсидії розглядають як «пільгу, за якої держава виплачує за людину частину грошей, які вона повинна сплачувати за проживання у квартирі, будинку, гуртожитку за житлово-комунальні послуги» [21, с. 181]; як «соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, яка стала першою соціальною програмою ринкового типу і забезпечила адресну підтримку найменш захищених сімей і громадян в умовах поступового підвищення частки покриття населенням собівартості житлово-комунальних послуг і енергоносіїв» [17, с. 179], як «адресну, систематичну соціальну допомогу особам, які з тих чи інших причин не можуть забезпечити себе самостійно, фінансування якої здійснюється за рахунок Державного бюджету України та є безповоротною формою допомоги, яка надається виключно на передбачені спеціальними правовими актами цілі (на оплату

житлово-комунальних послуг) у чітко встановленому порядку її надання та метою якої є здійснення соціальної підтримки, гідного рівня життя осіб» [13, с. 82]. Тобто по суті житлові субсидії – це допомога на утримання житла та управління багатоквартирним будинком. Проте у світовій практиці вони мають різні назви. Наприклад, в Україні – житлові субсидії, житлові пільги; у Фінляндії – допомога на житло; у Франції – субсидії на оренду житла, «неоплачені рахунки» (електрика, газ, вода) (*imprais de factures (électricité ou gaz, eau)*); в Угорщині – соціальна допомога на утримання житла, у Польщі – «житлова допомога»; в Литві – спеціальні субсидії та інші.

Тож як бачимо, практично кожна демократична держава для підтримки населення у сфері оплати житлово-комунальних послуг застосовує інструмент державного регулювання, який за своїм змістом відповідає поняттю «житлова субсидія».

Детальний огляд субсидування житлово-комунальних послуг у різних країнах дозволив зробити висновок, що в усіх без винятку випадках розгляду питання про надання житлової субсидії чи допомоги обов'язково враховується дохід отримувача цього соціального трансферту.

Зокрема, у Франції навіть назва допомоги («Несплачені рахунки: електрика, газ, тепло, вода») свідчить про основну умову її отримання – недостатність ресурсів для оплати житлово-комунальних послуг. Окрім того у цій країні є субсидія на оренду житла, яка надається у випадку неспроможності оплачувати рахунки за даним видом платежу. Її розмір «залежить від вартості оренди, площі і типу житла, кількості мешканців, віку, сімейного стану, доходів тощо. Як правило, кошти переводяться безпосередньо власнику житла, а різницю людина доплачує самостійно» [12]. Така допомога від держави є досить актуальною, враховуючи те, що орендна плата у Франції, як правило, включає вартість комунальних послуг. Цікавим також є досвід щодо системи авансових платежів, згідно з якою кожен домовласник індивідуально розраховує ліміт, який він здатен оплачувати щорічно. «Якщо споживачеві вдається заощадити і не вичерпати ліміт, держава повертає покупцеві переплачені їм кошти за більш високим курсом». [12]. Так держава стимулює населення до енергозбереження та економії споживання ресурсів. Подібні підходи зможуть значно допомогти Україні та іншим країнам в умовах нестачі ресурсів та їх подорожчання. Також важливо запровадити систему гнучкого субсидування, яка максимально враховуватиме індивідуальні умови утримання житла домовласником.

У 2018 р. у Франції було запроваджено *Le Cheque Energie* – енергетичний чек, який надають для часткової компенсації витрат будь-якого виду енергії, що використовується домогосподарством для своїх потреб. Його автоматично отримують усі домогосподарства, які мають доходи нижче визначеного рівня. Проте розмір такого чека не є однаковим. Він залежить від рівня доходів сім'ї та складу домогосподарства. Важливим є те, що «домогосподарства можуть використати енергетичний чек як для оплати платіжки за енергоносії (газ або ж електрична енергія, паливо, LPG, деревина тощо), так і для оплати ремонтних робіт з енергоефективності» [28].

В Угорщині соціальна допомога на утримання житла виплачується лише тоді, коли: «домогосподарство проживає в житлі, площа яких не перевищує

встановлену мінімальну площу; домогосподарство не одержує дохід від цього житла; витрати на утримання житла більші 20% сукупного місячного доходу домогосподарства, а місячний середньодушовий дохід не перевищує 150% мінімальної пенсії за віком» [11].

У Німеччині більшість населення надає перевагу орендованому житлу, навіть якщо вони корінні мешканці. Саме тому субсидування здебільшого стосується орендних платежів (плата за оренду; іноді — плата за комунальні послуги, якщо вони включені в орендну плату). Допомога надається за так званою системою Wohngeld-гроші, згідно з якою встановлюється відповідна доплата. Вона ніколи не покриває всієї вартості оренди і право на її отримання мають лише ті мешканці, в структурі доходу яких немає інших видів державної підтримки [12]. Такий досвід корисний для встановлення адекватного вартості життя в Україні розміру субсидій на житлово-комунальні послуги та інших видів державної допомоги. Серед факторів, які впливають на розмір доплати на житло, німецька система субсидування включає кількість людей у сім'ї, сумарний місячний дохід (не повинен перевищувати встановлених лімітів), вартість оренди, а також враховується середня вартість оренди житла в регіоні. Також в країні існує норма, яка передбачає, що для однієї людини житлова площа не повинна перевищувати 40 м², для двох — 60 м² [12]. Імплементация системи Wohngeld-гроші в Україні сприятиме внутрішній мобільності населення, а також вирішенню проблеми забезпеченості житлом.

У Литві незаможним верствам населення надається допомога на оплату опалення і гарячої води. Проте її розмір розраховується виходячи із законодавчо встановлених нормативів (38 м² на першого члена сім'ї і 12 м² на кожного наступного) і він не може перевищувати 20% доходів домогосподарства [28]. Зазначений вид допомоги є допоміжним до інших видів державної підтримки малозабезпечених верств населення (охоплено менше 5 % населення).

В Латвії система субсидування житлово-комунальних послуг також існує. Розмір і умови видачі субсидій залежать від місця проживання, а також від рішень місцевих органів самоуправління. Житлові субсидії у цій країні нараховуються і надаються після оплати житлово-комунальних послуг, що практично унеможливує виникнення заборгованості за даним видом послуг у тих домогосподарствах, які претендують на отримання такого виду допомоги. Претендувати на субсидію можна у випадку, якщо після оплати рахунків за квартиру у платника залишається сума менша за гарантований мінімальний дохід. На розмір субсидії впливає, чи є квартира орендована або є власністю платника, чи є у нього інша власність, скільки повинно припадати на людину спожитого газу, води, електроенергії, чи є центральне опалення або потрібно закуповувати дрова (вугілля) тощо [12]. Латвійська система субсидування житлово-комунальних послуг є прикладом децентралізації прийняття рішень про розмір субсидії в певній місцевості. Ефективність таких рішень, на нашу думку, є вищою, оскільки фактори можуть мати різне значення залежно від регіону.

У Польщі «житлові субсидії існують у вигляді “Житлового додатку”, але він стосується лише кількох відсотків громадян. Зазвичай це самотні особи та

сім'ї, чий місячний рівень доходів нижчий за мінімальну зарплату в країні, і які мають житло з маленькою площею (не більше 35 м² для однієї особи, 40 м² — для двох, 45 м² — для трьох, 55 м² — для чотирьох тощо). Окрім того, особливо вразливі споживачі можуть додатково отримувати “надбавку на електроенергію» [20]. Кошти не надаються платнику у руки, а переводяться від його імені на банківський рахунок для оплати житлово-комунальних послуг. Загалом система субсидування в Польщі дуже нагадує вітчизняну систему [23, 24, 25], в якій також є норми житла, їх збільшення для осіб з інвалідністю, залежність розміру субсидії від кількості мешканців.

Особливості житлового субсидування в Естонії зумовлені тим, що органами управління житлово-комунальним господарством є квартирні товариства, об'єднані у відповідний союз. Саме вони обслуговують будинки і прибудинкові території. Тому субсидії здебільшого надаються централізовано квартирним товариствам в рамках різних програм, наприклад «Фасади — в порядок». Є і персоналізована допомога по бідності, яка виплачується малозабезпеченим верствам населення і розраховується як різниця між загальним доходом, зменшеним на суму витрат на товари першої необхідності і житлово-комунальні послуги, та встановленим розміром гарантованого загального доходу.

Така система субсидування житлових товариств, на нашу думку, дає можливість вирішити в житлово-комунальному господарстві проблеми загальнодержавного значення. А у поєднанні з децентралізацією прийняття рішень про розмір субсидій дасть можливість зменшити бідність у певній місцевості.

«У Великій Британії одна з найпопулярніших моделей субсидування передбачає, що субсидіанту дають 800 фунтів на опалювальний сезон» [20], не контролюючи куди саме він витрачає отримані кошти. Звісно, що такий підхід стимулює отримувача субсидій до зменшення витрат на комунальні послуги, адже тоді він зможе використати заощаджені кошти на інші цілі.

Практика надання житлових субсидій в Україні є доволі тривалою (з 1995 р.) і це пов'язано, насамперед із низьким рівнем життя значної частини населення України. Основні види таких субсидій наведено на рис. 1.

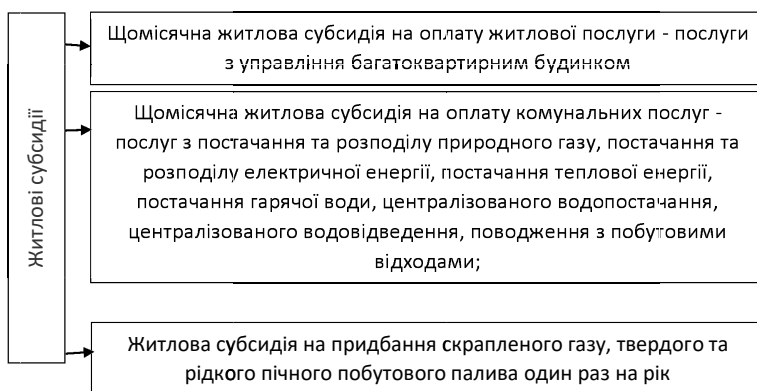

Рис. 1. Види житлових субсидій в Україні, побудовано на основі [23]

Найбільш вагомою для населення та найбільш затратною для бюджету є щомісячна житлова субсидія на оплату комунальних послуг. Проте інші види також доволі значимі для населення. Як і у інших країнах, в Україні для отримання такого виду допомоги необхідно відповідати певним вимогам, серед яких: площа приміщення не повинна перевищувати 130 кв.м. для квартир і 230 для індивідуальних будинків (виняток — житлові приміщення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, багатодітних сімей тощо); відсутність транспортного засобу, що підлягає державній реєстрації, з року випуску якого минуло менше п'яти років (крім мопеда і причепа); відсутність у будь-кого із складу домогосподарства або із членів сім'ї особи із складу домогосподарства: витрат на суму понад 50 тисяч одноразово протягом 12 місяців перед місяцем звернення за призначенням житлової субсидії; заборгованості за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів понад три місяці; депозиту або облігацій внутрішньої державної позики на загальну суму, що перевищує 100 тис. гривень та інші) [23]. Також варто зазначити що розмір житлової субсидії в Україні не може перевищувати 15% сукупного доходу усіх членів домогосподарства.

Ефективність системи субсидування залежить не тільки від обраної системи, факторів та умов субсидування, але й від способу фінансування житлово-комунального господарства. Якщо управління житлово-комунальним господарством здійснюється ефективно, це може мати позитивний вплив на населення - на розміри цін на послуги та на їх якість. Наприклад[10], у КНР використовується система концесій — форма державно-приватного партнерства, коли на взаємовигідних умовах залучають приватний бізнес, щоб підвищити ефективність використання державної власності чи покращити якість послуг, які, як правило, надаються державою. Проте не завжди ця форма є взаємовигідною, оскільки у багатьох випадках її застосування збільшуються транзакційні витрати, що у кінцевому підсумку веде до збільшення цін та зниження ефективності роботи підприємства. Яскравим прикладом є концесійна угода між урядом Аргентини та компанією Augas Argentinas, яка з травня 1993 р. до вересня 2005 р. забезпечувала послугами водопостачання та водовідведення 10 млн мешканців м. Буенос-Айрес. Вже після 8 місяців початку роботи оператор вимагав позачергового перегляду тарифів через непередбачені операційні витрати. Як наслідок декількох переглядів тарифів з травня 1993 р. по січень 2002 р., середній платіж домогосподарств збільшився з 14,56 до 27,40 песо, чи на 88,2%, при загальному зростанні споживчих цін на 7,3%. У вересні 2005 р. концесійний договір був розірваний, оскільки акціонерам не вдалося досягти угоди з урядом про перегляд тарифів після фінансової кризи 2002 р. Місце Augas Argentinas зайняла державна компанія AYSA [10].

Отже не завжди залучення приватних компаній до надання житлово-комунальних послуг є виправданим, оскільки у більшості випадків призводить до необґрунтованого збільшення тарифів, яке не гарантує підвищення якості наданих послуг. Ґрунтуючись на результатах чисельних досліджень Д. Уілнера, Д. Паркера та Д. Саала, які довели, що зміна власності не обов'язково веде до покращення виробничих показників [7, 8, 9], доходимо до висновку, що у

житлово-комунальній сфері потрібно не змінювати форму власності, а шукати ефективних управлінців для функціонуючих комунальних підприємств.

Одночасно, із системою концесій для реформування житлово-комунального господарства країни активно залучають кошти міжнародних фінансових інститутів. Найбільш активно міжнародні фінансові інститути приймають участь у фінансуванні сфери водопостачання та водовідведення, серед них: ОЕСР, Всесвітній банк, Європейський банк, ЄБРР, ООН тощо.

Аналіз досвіду країн у субсидуванні житлово-комунальних послуг може допомогти вирішити проблеми, які виникли в Україні у зв'язку із новими соціоекономічними реаліями. Водночас, воєнна агресія Росії проти України є неординарною ситуацією, а тому потребує нових та специфічних підходів до субсидування житлово-комунальних послуг. Зокрема, слід враховувати величезні втрати енергоносіїв через пошкоджені магістралі, будівлі, а також неспроможність окремих верств населення оплачувати хоча б частину комунальних платежів через втрату роботи або вимушений простій підприємства, на якому вони працювали до війни.

Висновки. Дослідження теоретико-проблемних аспектів субсидування житлово-комунальних послуг є на часі. Для розуміння значення субсидій в суспільному житті необхідно розкрити їх сутність. Науковці розглядають поняття субсидія з різних позицій, зокрема як: економічну категорію, державну допомогу, вид недобросовісних методів торгівлі, трансфертний платіж, безповоротну допомогу підприємствам та населенню, інструмент бюджетного процесу тощо. В Україні найбільш поширеними є житлові субсидії, під якими розуміють безповоротну адресну державну соціальну допомогу вразливим споживачам житлово-комунальних послуг. Видами житлових субсидій в Україні є щомісячна житлова субсидія на оплату послуги з управління багатоквартирним будинком; щомісячна житлова субсидія на оплату послуг з постачання та розподілу природного газу, постачання та розподілу електричної енергії, постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання, централізованого водовідведення, поводження з побутовими відходами; житлова субсидія на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива один раз на рік. Субсидування житлово-комунальних послуг має свої особливості в різних країнах. Вивчення та імплементація світового досвіду субсидування житлово-комунальних послуг в Україні сприятиме покращенню соціального захисту їх вразливих споживачів. Оскільки ефективність субсидування залежить не тільки від обраної системи, факторів та умов субсидування, але й від способів фінансування житлово-комунального господарства, необхідно брати до уваги наслідки та ризики їх застосування. Отже, аналіз теоретичних підходів та зарубіжних практик субсидування житлово-комунальних послуг створює наукове підґрунтя його удосконалення в Україні. Розвиток цієї проблематики дозволить створити передумови нормального функціонування економіки країни і зниження ризиків соціальної нестабільності.

1. Midxes, C. (2021) The Ukrainian Housing and Utilities Subsidy (HUS): Targeting and Coverage. BE Berlin Economics GmbH. 13 p. URL: <https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/The-Ukrainian-Housing-and-Utilities-Subsidy-HUS.pdf>

2. Alberini, N., Umapathi, A. (2021) What Are the Benefits of Government Assistance with Household Energy Bills? Evidence from Ukraine. World Bank Policy Research Working Paper 9669, URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/747101621621225723/pdf/What-Are-the-Benefits-of-Government-Assistance-with-Household-Energy-Bills-Evidence-from-Ukraine.pdf>
3. Coady David, Ian Parry, Nghia-Piotr Le, and Baoping Shang (2019), "Global Fossil Fuel Subsidies Remain Large: An Update Based on Country-Level Estimates," IMF Working Paper, Fiscal Affairs Department, Washington, DC, May, 40 p. DOI: <https://0-doi-org.library.vsu.edu/10.5089/9781484393178.001>
4. Hahn Robert W. and Robert D. Metcalfe (2021), "Efficiency and Equity Impacts of Energy Subsidies," American Economic Review, 111(5), 1658-1688. DOI: 10.1257/aer.20180441 URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20180441>
5. Kotchen, Matthew J. (2021), "The Producer Benefits of Implicit Fossil Fuel Subsidies in the United States," Proceedings of the National Academic of Sciences, 118(14), e3011969118. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.2011969118>
6. Levinson, Arik, and Emilson Silva (2019), "The Electric Gini: Income Redistribution through Energy Prices," NBER Working paper 26385, Cambridge, MA, October. URL: <https://www.nber.org/papers/w26385>
7. Willner J., Parker D. The relative performance of public and private enterprise under conditions of active and passive ownership / Centre on Regulation and Competition. Paper №22. October 2002. P. 3. URL: http://www.competition-regulation.org.uk/publications/working_papers/wp22.pdf
8. Saal D., Parker D. Productivity and Price Performance in the Privatized Water and Sewage Companies of England and Wales / Journal of Regulatory Economics. 2001. P. 61-90. URL: <http://www.springerlink.com/content/m3j6018112134q78>
9. Saal D. S. The Impact of Privatisation on the English and Welsh Water and Sewerage Industry // Матеріали конференції CESifo «Privatisation Experiences in the EU». Munich 10-11 January 2003. P. 5. URL: <http://www.cesifo-group.de/pls/portal/docs>
10. Чжифэн У. Строительство и развитие инфраструктуры в Китае. Свободная мысль. 2011. №5. С. 99-108
11. Hegedűs J. Social Housing in Post-crisis Hungary: A Reshaping of the Housing Regime under 'Unorthodox' Economic and Social Policy / J. Hegedűs. // Critical housing analysis. 2017. С. 90-101.
12. Сущенко Р., Танасійчук О., Лавренюк А., Банахевич Ю., Кудрін О., Болотская Р. Субсидії на комуналку: світовий досвід. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2089029-subsidii-na-komunalku-svitovij-dosvid.html>
13. Хренова Т.Ю. Теоретико-правові підходи щодо розуміння сутності житлової субсидії. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6. Том 4. 2017. С. 78-89.
14. Шинкарьук О.В., Кушлак О.І. Оцінки міжнародного досвіду формування та використання міжбюджетних трансфертів (у контексті побудови системи державного управління регіональним людським розвитком. Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. К.: ІЕП НАНУ, 2014. С. 141-156.
15. Лерейда Н.М. Непрямі субсидії в Україні: оцінка, тенденції та наслідки для економічної політики. Наукові матеріали. 2001. № 10. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10_ukr.pdf
16. Смирнова К.В. Поняття державної допомоги та її роль у правовому конкурентному середовищі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 155-159.
17. Машенко М.А. Пивавар І.В. Державне регулювання соціального захисту населення. Інноваційна економіка. 2013. № 2. С. 177-182.
18. Олійник С. Житлово-комунальні послуги під час війни: хто і скільки платитиме. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/zhytlovo-komunalni-posluhy-pid-chas-viyny-khto-i-skilky-platyty>
19. Олійник С. SOS: комунальники просять сплатити за комірне. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/sos-komunalnyky-prosiat-splatyty-za-komirne>
20. Олійник С. Субсидії: розворот до ефективності. Українська енергетика, 2020. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/subsydii-rozvorot-do-efektyvnosti>
21. Караман О.Л. Соціально-виховна робота з неповнолітніми засудженими: навч.-метод. посіб. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2014. 378 с.
22. Клименко Ю.А. Соціальне відторгнення в житлових умовах населення України. Дисертація на здоб. наук. ступ. канд. економ. наук (08.00.07). К.: ІДСД, 2021. 214 с.

23. Постанова Кабінету Міністрів України № 848 від 21 жовтня 1995 р. «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#Text>

24. Постанова Кабінету Міністрів України № 1156 від 27 липня 1998 р. «Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1156-98-%D0%BF#Text>

25. Постанова Кабінету Міністрів України № 206 від 5 березня 2022 р. «Про деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-2022-%D0%BF#Text>

26. Настрої українців та дії під час повномасштабної війни Росії з Україною: аналітичний звіт. К.: Gradus Research Company, 2022 (березень). URL: https://gradus.app/documents/207/CitizensInWar_GradusKSE_31032022_ua_oHf97oA.pdf

27. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України, К.: НБУ, 2022 (квітень). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-pro-potochniy-stand-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini>

28. Чому вигідно об'єднати житлові субсидії і програму допомоги малозабезпечених? CASE Україна, 2019. URL: <https://cost.ua/699-chomu-vyhidno-obyednaty-zhytlovi-subsydiy-i-prohramu-dopomohy-malozabezpechenykh/>

1. Midxes, C. (2021) The Ukrainian Housing and Utilities Subsidy (HUS): Targeting and Coverage. BE Berlin Economics GmbH. 13 p. URL: <https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/The-Ukrainian-Housing-and-Utilities-Subsidy-HUS.pdf> [English].

2. Alberini, N., Umapathi, A. (2021) What Are the Benefits of Government Assistance with Household Energy Bills? Evidence from Ukraine. World Bank Policy Research Working Paper 9669. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/747101621621225723/pdf/What-Are-the-Benefits-of-Government-Assistance-with-Household-Energy-Bills-Evidence-from-Ukraine.pdf> [English].

3. Coady David, Ian Parry, Nghia-Piotr Le, and Baoping Shang (2019), "Global Fossil Fuel Subsidies Remain Large: An Update Based on Country-Level Estimates." IMF Working Paper. Fiscal Affairs Department. Washington. May. 40 p. DOI: <https://0-doi-org.library.svsu.edu/10.5089/9781484393178.001> [English].

4. Hahn Robert W. and Robert D. Metcalfe (2021), "Efficiency and Equity Impacts of Energy Subsidies". American Economic Review. 111(5). 1658-1688. DOI: 10.1257/aer.20180441 URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20180441> [English].

5. Kotchen, Matthew J. (2021), "The Producer Benefits of Implicit Fossil Fuel Subsidies in the United States". Proceedings of the National Academic of Sciences. 118(14). URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.2011969118> [English].

6. Levinson, Arik, and Emilson Silva (2019), "The Electric Gini: Income Redistribution through Energy Prices". NBER Working paper 26385. Cambridge. October. URL: <https://www.nber.org/papers/w26385> [English].

7. Willner J., Parker D. The relative performance of public and private enterprise under conditions of active and passive ownership. Centre on Regulation and Competition. Paper №22. October 2002. P. 3. URL: http://www.competition-regulation.org.uk/publications/working_papers/wp22.pdf [English].

8. Saal D., Parker D. Productivity and Price Performance in the Privatized Water and Sewage Companies of England and Wales / Journal of Regulatory Economics. 2001. P. 61–90. URL: <http://www.springerlink.com/content/m3j6018112134q78> [English].

9. Saal D. S. The Impact of Privatisation on the English and Welsh Water and Sewerage Industry // Матеріали конференції CESifo «Privatisation Experiences in the EU». Munich 10-11 January 2003. P. 5. URL: <http://www.cesifo-group.de/pls/portal/docs> [English].

10. Chzhifehn U. Stroitel'stvo i razvitie infrastruktury v Kitae. [Construction and infrastructure development in China]. Svobodnaya mysl'. 2011. №5. S. 99-108 [Ukrainian]

11. Hegedbs J. Social Housing in Post-crisis Hungary: A Reshaping of the Housing Regime under 'Unorthodox' Economic and Social Policy. Crytical housing analysis. 2017. C. 90–101. [English].

12. Sushchenko R., Tanasijchuk O., Lavrenyuk A., Banahevich YU., Kudrin O., Bolotskaya R. Subsidiy na komunalku: mirovoj opyt [Subsidies for utilities: world experience]. URL: <https://www.ukrin-form.ru/rubric-economy/2089081-subsidiy-na-kommunalku-mirovoj-opyt.html>

13. Khrenova T.Yu. Teoretyko-pravovi pidkhody shchodo rozuminnia sutnosti zhytlovoi subsydii [Theoretical and legal approaches to understanding the essence of housing subsidies.]. Naukovi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava. Vypusk 6. Tom 4. 2017. S. 78–89. [Ukrainian]
14. Shynkariuk O.V, Kushlak O.I. Otsinky mizhnarodnoho dosvidu formuvannia ta vykorystannia mizhbiudzhethnykh transfertiv (u konteksti pobudovy systemy derzhavnoho upravlinnia rehionalnym ljudskym rozvytkom [Assessments of international experience in the formation and use of intergovernmental transfers (in the context of building a system of public administration of regional human development.]. Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka: Zb. nauk. pr. K.: IEP NANU, 2014. S. 141–156. [Ukrainian]
15. Leheida N.M. Nepriami subsydii v Ukraini: otsinka, tendentsii ta naslidky dlia ekonomichnoi polityky [Indirect subsidies in Ukraine: assessment, trends and implications for economic policy]. Naukovi materialy. 2001. № 10. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10_ukr.pdf [Ukrainian]
16. Smyrnova K.V. Poniattia derzhavnoi dopomohy ta yii rol u pravovomu konkurentnomu sere-dovyshchi [The concept of state help and its role in a competitive legal environment]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pravo». 2017. Vyp. 44. T. 2. S. 155–159. [Ukrainian]
17. Mashchenko M.A. Pyvavar I.V. Derzhavne rehuliuвання sotsialnoho zakhystu naselennia [State regulation of social protection.]. Innovatsiina ekonomika. 2013. № 2. S. 177–182. [Ukrainian]
18. Oliinyk S. Zhytlovo-komunalni posluhy pid chas viiny: khto i skilky platyty [Housing and communal services during the war: who will pay and how much]. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/zhytlovo-komunalni-posluhy-pid-chas-viiny-khto-i-skilky-platyty> [Ukrainian]
19. Oliinyk S. SOS: komunalnyky prosiat splatyty za komirne [SOS: communal services ask to pay for the collar]. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/sos-komunalnyky-prosiat-splatyty-za-komirne> [Ukrainian]
20. Oliinyk S. Subsydii: rozvorot do efektyvnosti. [Subsidies: a reversal to efficiency] Ukrainska enerhetyka, 2020. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/subsydii-rozvorot-do-efektyvnosti> [Ukrainian]
21. Karaman O.L. Sotsialno-vykhovna robota z nepovnolitnymi zasudzhenyymi: navch.-metod. posib. [Social and educational work with juvenile convicts]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». 2014. 378 s. [Ukrainian]
22. Klymenko Yu.A. Sotsialne vidtorhnennia v zhytlovykh umovakh naselennia Ukrainy. [Social rejection in the housing conditions of the population of Ukraine]. Dysertatsiia na zdob. nauk. stup. kand. ekonom. nauk (08.00.07). K.: IDSD, 2021. 214 s. [Ukrainian]
23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 848 vid 21 zhovtnia 1995 r. «Pro sproshchennia poriadku nadannia naselenniu subsydii dlia vidshkoduvannia vytrat na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh, prydbання skraplenoho hazu, tverdoho ta ridkoho pichnoho pobutovoho palyva». [Decree to the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 848 dated July 21, 1995 "About the order of granting the population subsidies for the production of bills for the payment of housing and communal services, the provision of saved gas, solid tare, and charcoal oil fire."]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#Text> [Ukrainian]
24. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1156 vid 27 lypnia 1998 r. «Pro novyi rozmiar vytrat na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh, prydbання skraplenoho hazu, tverdoho ta ridkoho pichnoho pobutovoho palyva u razi nadannia zhytlovoi subsydii» [Decree to the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1156 dated April 27, 1998 "About a new increase in the cost of payment for housing and communal services, the provision of burnt gas, solid and rare beer butt fires at the time of housing subsidies"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1156-98-%D0%BF#Text> [Ukrainian]
25. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 206 vid 5 bereznia 2022 r. «Pro deiaki pytannia opłaty zhytlovo-komunalnykh posluh v period voiennoho stanu» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 206 of March 5, 2022 "On some issues of payment for housing and communal services during martial law."]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-2022-%D0%BF#Text> [Ukrainian]
26. Nastroi ukraintsiv ta dii pid chas povnomasshtabnoi viiny Rosii z Ukrainoiu: analitychnyi zvit. [Moods of Ukrainians and actions during a full-scale war between Russia and Ukraine: analytical report]. K.: Gradus Research Company. 2022 (berezen). URL: https://gradus.app/documents/207/CitizensInWar_GradusKSE_31032022_ua_oHf97oA.pdf [Ukrainian]
27. Komentar Natsionalnoho banku pro potochnyi stan ta perspektyvy ekonomiky Ukrainy [Comment of the National Bank on the current state and prospects of the economy of Ukraine]. K.: NBU.

2022 (kviten). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-pro-potochniy-stan-ta-perspektivi-ekonomiki-ukrayini> [Ukrainian]

28. Chomu vyhidno obiednaty zhytlovi subsydii i prohramu dopomohy malozabezpechenykh? [Why is it beneficial to combine housing subsidies and the program to help the poor?]. CASE Ukraina, 2019. URL: <https://cost.ua/699-chomu-vyhidno-obyednaty-zhytlovi-subsydiy-i-prohramu-dopomohy-malozabezpechenykh/> [Ukrainian]